

Igor Škamperle

Dante Alighieri (1265–1321)
Božanska komedija in pot človekove deifikacije

Od nedavni obletnici Dantejeve smrti (700 let) smo se tega velikega pesnika spomnili tudi na Slovenskem kot izjemnega in skoraj izvenčasnega literarnega ustvarjalca. Dante seveda že dolgo spremlja slovensko intelektualno kulturo, tako da je sama percepcija in sprejem tega velikega Florentinca pri Slovencih, predmet posebne študije.¹ Po prvih omembah v okviru Zoisovega kroga in vplivu, ki ga je Dante, preko Matije Čopa, imel na Prešerna in slovensko romantiko, sta se z avtorjem *Božanske komedije* prva celoviteje soočila, tudi s prevajanjem, Jovan Vesel Koseski (1798–1884) in goriški filolog, profesor na gimnaziji Fran Zakrajšek (1835–1903). Prvi je v celoti prevedel Pekel (Letopis Matice, 1878), vendar jezikovno sila okorno in težko razumljivo.² Zakrajšek, ki je Danteja tudi prevajal, pa je v Ljubljanskih Novicah, ki jih je urejal Janez Bleiweis, ob priliki 600-letnice Dantejevega rojstva, na dan 7. junija 1865, pisal o postavitvi doprsnega kipa velikega pesnika, ki so ga postavili na klasičnem liceju v Gorici. Profesor Zakrajšek se v članku kritično obregne ob novo vlogo, ki jo je Dante dobil v tem času, ko so – tega istega leta, 1865 – Firence postale začasna prestolnica kraljevine Italije (v Rimu je še vladala Papeška država) in so na enem od glavnih trgov Dantejevega rojstnega mesta, pred baziliko Santa Croce, postavili velik in znameniti kip, ki stoji še danes. Ob tej priliki so številne sohe ali spominska obeležja postavili v mnogih italijanskih mestih, veliki pesnik pa ni bil razumljen le kot oče italijanskega jezika in izjemni ustvarjalec, ampak tudi v vlogi ideološkega snovalca italijanske kulture na ozemlju, ki naj bi, kakor je to izpovedano v *Božanski komediji*, na severovzhodu segalo od Alp do Kvarnerja.³ Ta vloga se je po prvi svetovni vojni še povečala, posebno

1 Tone Perčič, *Dante pri Slovencih*, Ljubljana 1996: Slovenska Matica.

2 Ibid., 40–43.

3 Marta Ivašič, »Naj občudujejo Danteja, a hkrati naj ne kratijo pravic našemu narodu«, Trst, Primorski dnevnik, 14. 5. 2021. Članek, ki v naslovu navaja Zakrajškov citat, se opira na list Novice in na vire, dostopne na spletu: dlib.si

zaradi prej omenjenih zemljepisnih koordinat in legitimacije širjenja italijanske nacionalistične ideologije v obdobju fašizma.

Danes takšnih zlorab pesniške besede ni več in pesniku Danteju literarni zgodovinarji, tako rekoč brez izjem, priznavajo univerzalni status, pri katerem se obče človeška razsežnost na svojstven način, izjemno tankočutno upesnjeno, spaja z individualno izkušnjo. Med slovenskimi prevajalci so se z njim pomerili teolog in duhovnik, pisatelj Jože Debevec ter pesnika Alojz Gradnik in Ciril Zlobec; slednji je prevedel Dantejevo *Novo življenje*.⁴ Celosten prevod, brez pretiravanja lahko zapišemo odlično prepesnjen, *Božanske komedije*, z informativno bogatimi opombami, ki so za razumevanje tega po svoje enciklopedičnega dela nedvomno potrebne, pa je nazadnje opravil Andrej Capuder.⁵ Pred nekaj leti je bila prevedena tudi Dantejeva *Monarhija*.⁶

Branje Dantejeve *Božanske komedije* človeka vznemirja in hkрати pomirja. Vznemirja, ker nas z neverjetno živo fantazijo pesniške govornice popelje skozi zamišljene prostore za-smrtja, kot bi šlo za izven časne, a prisotne krajine, napolnjene z realnimi dušami in telesi umrlih ljudi. To so prostori Pekla, Vic in Raja, ki kot del religioznega imaginarija čakajo tudi na nas, ko bo prišla ura in bomo morali zapustiti zemeljsko bivanje. Takšnega zarisa duhovnih krajin, z vso pesniško domišljijo, ki pa ustreza teološkim vsebinam krščanstva, ni pred Dantejem, pa tudi po njem, opisal nihče drug. Po svoje prese-neča, da ga Ernst Benz v svojem obsežnem delu *Videnja*, komaj ome-nja, navaja pa, da »Ta pesnitev (Božanska komedija) sodi v religiozno okolje, v katerem so vidci in videnjska poročila igrali odločilno vlogo v cerkvenem življenju in na najrazličnejše načine določali religiozno domišljijo in religiozno zavest takratnega časa.«⁷

Branje *Komedije* pa nas tudi pomirja, ker je celoten zaris fantazijske poti, ki jo je pesnik opravil ob spremljevalcu Vergiliju, velikem antičnem rimskem pesniku z zadnjih desetletij pred Kristusom, preko ne-beških sfer v Raju, vse do prestola samega Boga, pa ob duši poveljane Beatrice, v katero se je Dante otroško zaljubil, ona pa je mlada umrla

4 Dante Alighieri, *Novo življenje*, Ljubljana 1956: Cankarjeva založba.

5 Dante Alighieri, *Božanska komedija*, Celje 2018: Mohorjeva družba.

6 Dante Alighieri, *Monarhija*, prevedel in spremno besedo napisal Tomaž Jurca, Ljubljana 2013: Slovenska Matica.

7 Ernst Benz, *Videnja*, Ljubljana 2006: Nova revija, 738.

in ga zdaj spremlja kot duša vodnica in navdihovalka – Prešeren si je zamislil zelo učinkovito analogijo s figuro Bogomile, ki spremlja in navdihne Črtomirja pri sprejemu krsta in nove vere (obe imeni imata osem črk, simbol neskončne ljubezni) – ta zaris fantazijskega potovanja je v svojem jedru dvig človeka preko moralne stvarnosti sveta, v višji svet duha, vse do božjega prestola. Dantejeva pot skozi Pekel, Vice in Nebesa nam sicer ponuja neverjetno bogat panoramski pregled tedanje zgodovine človeštva, toda glavni domet pesniške govornice, ki tudi danes nagovarja bralce, ni opisovanje duš umrlih ljudi človeške zgodovine, ampak proces poboženja ali človekove deifikacije. Rdeča nit tega procesa, ki je usmerjen navzgor, k Bogu, stvarniku in vladarju vsega, pa je ljubezen. »Ljubezen, ki giblje sonce z milijon zvezdami.«

Toda najprej je treba navzdol. Pod zemljo in v Pekel. Zakaj? Prvič zato, ker je tam obtičalo kar veliko duš umrlih. Dramatični prizori ječanja in pravih telesnih muk, kot žalostno plačilo in kazen za storjene grehe in pogubljenje, kar tare mnoge, največkrat v ognju, ki jih Dante ob Vergiliju srečuje na svojem sestopu skozi Pekel, so bogato opisani in bralca morda še bolj pritegnejo, kakor vztrajno in dolgo, a vendar z upanjem podprto vzpenjanje na goro Vic. V svoji moralni oceni ne zamolčuje pregreh, ki so jih v svojem zemeljskem bivanju storili tudi najvišji plemenitaši ali cerkveni dostojanstveniki. Curtius zapiše, da podaja *Commedia* v preoblecii poezije »summo« srednjega veka in glas deset molčečih stoletij.

»Dantejeva svoboda je svoboda njegove velike, enkratne duše. Dovoljuje mu, da sodi papežem in cesarjem, da ne upošteva ne Avguštinove razlage zgodovine ne totalitarnih pretenzij sholastike, da prikliče osebno podobo zgodovine kot mesijansko prerokbo. Dantejeva enkratnost je v tem, da si takšno svobodo vzame znotraj hierarhičnega krščanskega zgodovinskega kozmosa. Je zadnji plemenito-junaški oblikovalec zahoda, ki mu je to uspelo.«⁸

Kot vemo je bil Dante v mlajših letih politično aktiven in krajši čas v ožjem izboru mestne uprave v svojih rodnih Firencah. Pripadal je belim Guelfom (ime izhaja iz nemške dinastične družine Welfen, stranka pa je zagovarjala zavezništvo s papežem), nasproti Gibelinom (po nemški dinastiji Hohenstauf), ki so nasprotovali papežu in za-

8 Ernst Curtius, *Evropska literatura in latinski srednji vek*, Ljubljana 2002: Literatura, 220.

govarjali prednost nemškega cesarja. V letih, ko je bil Dante politično aktiven, so v Firencah zmagali črni Guelfi, ki so bili bolj ostro usmerjeni. Dante je bil z družino (ženo Gemmo Donati in otroki) izgnan iz rodnega mesta, v katerega se ni več vrnil, niti po smrti. Umrl je v Ravenni, kjer je tudi pokopan.⁹ V letih izgnanstva se je premikal med severno italijanskimi mesti. Obiskal naj bi Pariz in tamkajšnjo univerzo, kar je razvidno v njegovi pesnitvi, saj strnjeno podaja tako rekoč vse tedanje filozofsko in teološko znanje, poleg izčrpnih navedb astronomskih zvezdnih znamenj, mitoloških prilik in zgodovinskih dogodkov. *Božanska komedija* je pesniška enciklopedija vsega srednjeveškega znanja. V teh letih je nekaj časa verjetno bival na starem Devinskem gradu pri Trstu. Domnevamo, da je ob tej priliki prišel v Tolmin, kjer ga je gostil oglejski patriarh, gospod Pagano Della Torre. Nove arheološke izkopanine potrjujejo obstoj rezidence na Kozlovem robu v Tolminu, kjer naj bi se zadržal Dante malo pred svojo smrtjo. Ljudska pripoved, ki ni potrjena, ni pa povsem neverjetna, pravi, naj bi Dante obiskal sotesko Tolminskih korit in prišel do jame, ob sotočju Tolminke in Zadlaščice, ki nosi njegovo ime (Zadlaška, oziroma Dantejeva jama).

Dante je kot kritičen izobraženec in dolgoletni begunec neposredno doživljal družbene tegobe svojega časa. V letih po papežu Bonifaciju VIII. (umrl l. 1303), ki ga Dante ni imel dobro zapisanega, ker je omogočil, da so črni Guelfi dobili premoč v Firencah in Danteja izgnali iz mesta, znanem tudi po buli *Unam Sanctam* (prednost cerkvene oblasti nad državno in s tem dokument srednjeveške cerkvene teokracije), so se politične karte premešale. Zaradi močnega vpliva francoskega kralja Filipa IV. Lepega je naslednji papež, Klemen V., Francoz po rodu, papeški sedež iz Rima prenesel v Avignon v južno Francijo. Hkrati je ukinil red Templarjev. Vsaj bežno poznavanje zgodovine, pa tudi idej in miselnih oblik srednjega veka, nam pomaga pri branju in razumevanju *Božanske komedije*. Dante ni skoparil s kritiko in božjim kaznovanjem izrojenosti in stremuštvu, ki spremljajo nekatere na visokih položajih in kar nekaj vladarjev in dostojanstvenikov, tudi cerkvenih, srečamo v Peklu. Podatkovna in zgodovinska osnova pa seveda nikakor ni nujna za bralno doživetje tega srednjeveškega

9 Dantejevo literarno delo kakor tudi življenje sta bila izčrpno obdelana, tako da govorimo kar o vedi – dantologiji. Med boljšimi poznavalci navajam delo: Marco Santagata, *Dante. Il romanzo della sua vita*, Milano 2012: Mondadori.

epa. Kar nas pritegne je v resnici čudovit ritem pesniške govornice, ki jo je Dante popisal v ljudskem jeziku z enajst zložnim verzom in tercunami (trivrstičnimi kiticami) in verižno rimo. Enako obliko je izbral Prešeren v Uvodu h *Krstu pri Savici*. Ta oblika zagotavlja dinamičen ritem. Sodobnega bralca in bralko pa nagovarja bogata metaforična vsebina, ki se pred nami razprostira kot živa in bogata duhovna krajina vseh mogočih človeških izkušenj.¹⁰

Namreč, povedati moramo še nekaj. Dante je v drugem delu svojega razlagalnega spisa *Convivio* (*Srečanje, Gostija*), ki ni preveden v slovenščino, podrobno opisal več pomensko zasnovano svetih besedil, predvsem *Svetega pisma*. Opisane prilike imajo tam včasih kar štiri pomene: dobesednega, ki natančno ustreza pomenu napisanih besed; alegoričnega ali simboličnega, ki bralcem posreduje, preko prisrčodobne, neki drugi, preneseni pomen. Tretja plast pomena, ki ga podaja neka prilika, je moralni poduk. Nekateri bogati besedni opisi pa nudijo tudi uvid v anagogični ali mistični pomen. Obsežno sodobno strokovno delo o tej pomenski hermenevtiki je napisal cerkveni oče Henri de Lubac (*Exégèse Médiévale. Les quatre sens de l'Écriture*). O alegorezi, ki jo je v antiki utemeljil predvsem helenizirani Jud Filon Aleksandrijski, čeprav so že pred njim antični misleci Homerja brali »alegorično« in ga na ta način imeli za modreca ali filozofa, je pisal tudi Curtius.¹¹ Dante pove, da je štiri ravni pomena, ki jih navadno premorejo sveta besedila, uporabil tudi pri svoji pesnitvi, zato lahko v opisanih prigodah razberemo različne pomene, ki se dotikajo moralne, psihološke, religiozno duhovne in celo mistične vsebine.¹² Na tej osnovi začetna avtorjeva izguba v mračnem gozdu in sestop pod zemljo v Pekel, dobi bolj razviden smisel. Dante sam pravi, naj jo razumemo dobesedno in alegorično. Zakaj je treba najprej navzdol? Ne le zato, ker je dantejevski *Pekel* poln pogubljenih duš, ki so zapravile svoje življenje in se ob srečanju z njimi lahko marsikaj naučimo. Soočanje s smrtjo in pogubljenjem je za odraslega človeka, ki mu je dano dlje časa živeti, pomembno zato, ker se šele ob teh robnih izkušnjah

10 Glede vplivov na Prešerna glej dve odlični literarno zgodovinski študiji: Jože Kastelic, *Umreti ni mogla stara sibila. Prešeren in antika*, Ljubljana 2000: Modrijan; Marko Marinčič, *Križ nad slovansko Trojo. Latinski palimpsesti v Prešernovem Krstu pri Savici*, Ljubljana 2011: Slovenska Matica.

11 Ernst Curtius, *Evropska literatura*, , 196.

12 Dante Alighieri, *Convivio*, Milano 1993: BUR. Na začetku drugega dela spisa podrobno opiše vse štiri možne pomene in navede, kako jih je sam uporabljal: *Convivio* II, 1.

smrti zares naučimo skrbeti zase in za drugega, presegamo lastni nupuh in se odpiramo luči, ki prihaja od zgoraj. Da bi se lahko povzpeli in se dvignili na vrh, moramo najprej navzdol.

Motiv sestopa ali obiska dežele senc in za-smrtja poznamo tudi s pojmom *katabasis*. Ta pogosto nastopa v imaginaciji različnih religij in duhovno literarnih izročil. Motiv nastopa v polarnem nasprotju s pojmom vzpona, *anabasis*, oziroma vstajenja. Odveč je omenjati, da gre za temeljno nasprotje, ki šele skupaj ustvarja tisto celoto, ki oblikuje človeško celovitost in duhovno odrešenje.¹³ Odlična študija raziskovalca struktur imaginacije Gilberta Duranda je evidentirala tri temeljne motivacijske determinante, ki ležijo v osnovi večine simbolnih podob in motivov, te pa so »pot navzdol«, ki fiziološko ustreza prebavnemu traku, »pot navzgor« ali vertikalna forma, ki odgovarja človekovi pokončni drži, ter krožna determinanta, ki jo na fiziološki ravni spremlja utrip srca.¹⁴ Harold Bloom navaja Curtiusa in trdi, da je imel Dante za pristni le dve potovanji v onstranstvo pred svojim: potovanje Vergilijevega Eneja v šestem spevu njegovega epa in potovanje svetega Pavla, kakor je opisano v Drugem pismu Korinčanom, 12,2.¹⁵ Nekoliko me čudi, da je pri tem izpadla Odisejeva pot v Had, ki jo je Homer vsekakor dobro opisal. Če to drži, si Dantejev zadržek lahko razlagamo zaradi nove realnosti krščanskega Boga in drugačnih predstav onstranskih moralno stvarnih in večnih prostorov, ki so predvsem duševna in telesna stanja. O genezi Purgatorija ali v običajni verski govorici Vic, je obsežno študijo napisal zgodovinar Jacques Le Goff.¹⁶

Dantejeva struktura je tradicionalno hierarhična in ustreza vsem prej navedenim simbolnim determinantam. Nebesa so »zgoraj«, razvrščena na devet krožnih sfer, ki objemajo zemljo (sonce, luna, pet s prostim očesom vidnih planetov, do Saturna, osma sfera zvezd stalnic ali ozvezdij, deveta oziroma, od »zgoraj« gledano prva gibalna krogla, ki jo je Bog ob stvarjenju zagnal in vzdržuje gibalni sunek vesolja). Nad temi nebese se razpira Empirej, to je tisti pravi prostor Raja, z nebeško rožo in angelskimi zbori.¹⁷ Gora Vic se pne na zemeljskem

13 Elémire Zolla, *Discesa all'Ade e resurrezione*, Milano 2002: Adelphi.

14 Gilbert Durand, *Les structures anthropologiques de l'imaginaire*, Paris 1963: PUF. Glej tudi mojo študijo, Igor Škamperle, *Endimionove sanje. Oblike imaginacije in simbolne tvorbe*, Ljubljana 2013: Literatura.

15 Harold Bloom, *Zahodni kanon*, Ljubljana 2003: Literatura, stran 24.

16 Jacques Le Goff, *Nastanek vic*, Ljubljana 2009: Studia humanitatis.

17 O krožnih angelskih zborih, ki so prav tako hierarhično razvrščeni in vodijo do samega

tečaju, Pekel pa se udara pod zemljo, njegovo dno je v središču zemeljske krogle, v točki, ki je najbolj oddaljena od Boga, če upoštevamo staro, aristotelsko in ptolemajsko geocentrično podobo vesolja. Tam tudi ognja ni več, ampak čisti led. Mrtvi hlad. Vsak prostor v vesolju ima svoj pomen in smisel.

Božansko komedijo ter avtorjevo imaginarno pot preko duhovno teoloških krajin Pekla, Vic in Nebes, lahko razumemo kot proces individuacije, to je duhovnega razvoja duše človeka, kot ga je razvil globinski psiholog Jung, za njim pa sta ta koncept učinkovito povzela Edinger in Neumann.¹⁸ Pojem individuacije je blizu teološkemu pomenu deifikacije, s tem da se omejuje na psihološko vsebino, ki jo človek v osebnem razvoju skuša celostno povezati in se približati dopolnjenemu sebstvu, oziroma celovitosti zavesti in nezavednega ter odrešenju človeka. Prispodobne, ki nam jih v tem smislu podaja Dante v svoji pesnitvi, so naravnost izjemne in o njih bi lahko na dolgo razpravljali.

Prvi spev in sam začetek pesnitve se nam v pretanjeno izbranih pesniških prispodobah pokaže kot učinkovita pripoved vstopa v duhovni svet, ki ni le učinkovita poetična stvaritev, ampak nas nagovori kot prava iniciacija v kozmično duhovni svet, v katerem se – Dante na tem odločno vztraja – v skupno celoto povezujejo človek, svet in Bog. Hkrati pa se v tem okviru na najvišjih ravneh skladno ujemamo najvišje dobro, lepo in resnično, kar so stari Grki imenovali *kalokagathia*. To je, ob metafori ljubezni, temeljno vodilo celotne pesnitve.

V prvih kiticah nam Dante pove, kako se je »na sredi našega življenja pota« - star je bil 35 do 40 let – znašel (»mi ritrovai«) v globinah črnega gozda in izgubil pravo smer. Takoj pove, da ga je strah, ko na to pomisli in bo o tem težko govoril... Gre za tipično imaginarno formo (sanje, čudežni let, zlom običajne vsakdanjosti), ki nas duševno prestavi v drug svet. Zavest o težavah, ki jih imamo, da bi primerno izpovedali nekatera mejna stanja, občutja in spoznavne uvide, Dante večkrat omeni. Zavedanje te »meje« srečujemo tako na začetku pesnitve, kakor na koncu, pred obličjem samega Boga, v polnem mističnem

---

Boga, je pisal Dionizij Areopagit, ki ga Dante natančno povzema (Dionizij Areopagit, *Izbrani spisi*, Ljubljana 2008: Slovenska Matica). Za naš okvir je pomemben predvsem spis *O nebeški hierarhiji* (*De coelestis hierarchia*).

18 Edward Edinger, *Jaz in arhetip. Individuacija in religijska funkcija psihe*, Ljubljana 2004: Claritas; Erich Neuman, *Ustvarjalni človek*, Ljubljana 2001: Claritas.

doživetju. Dante eksplicitno pove, da gre za mejo, ki jo vzdržuje jezik – »kako povem naj...«. Pa naj gre za razumsko govorico, za pesniški izraz ali za samo razlagalno omejenost. Lahko preskočimo v sklepni del pesnitve, na začetek Raja (I. spev) kjer beremo:

»Na nebu, kjer ta luč bolj izžareva, / sem bil in videl to, kar obnoviti,
/ kdor pride dol, zaman si prizadeva.«¹⁹

Enako zadrego avtor občuti na samem »vrhu« svojega duhovnega potovanja, pred božjim obličjem, kjer se kvadrat izteka v krog in se nasprotja spajajo:

»Kot geometra, ki mu trud zadaja / izmera kroga, in njegova
vnema / ne ve za kraj, od koder naj izhaja, / tako pogled me novi
zdaj prevzema: / Kako podoba krogu se je vdala, / sem vrtal, in
kako gre kraj z obema? / Tu lastna pamet ni zadostovala / a udaril
mi v premislek trezen / je božji blisk in luč se mi je vžgala. / Z vsó
domišljijo nisem videl čezenj.«²⁰

Epizodo izgube v gozdu na začetku lahko beremo tudi moralno in dobesedno, kot izpoved krize v osebnem življenju, ki v nas sproži notranjo preobrazbo. V gozdu mu pridejo naproti tri zveri – leopard, lev in volkulja, simboli napuha, ošabnosti in lakomne škodoželjnosti (volk), kmalu pa zagleda, ko se med krošnjami že svita nov dan (21. marec, dan novega začetka), človeško figuro, ki sicer ni več pravi človek: »človek nič več«, dé oni, »*to smo odložili*«. ²¹ Neznanec spregovori in Danteju pove, da je bil pesnik v antičnem Rimu za časa cesarja Avgusta. Dante ga prepozna in se ga razveseli, saj je Vergilija, največjega pesnika rimske antike, visoko cenil, Vergilijev latinski ep *Eneida* pa je znal kar na pamet. Vergilij se mu ponudi za vodnika in napove, da ga bo peljal skozi večne kraje tožbe in obupa, če bo želel višje, v rajsko domačijo, pa ga bo predal »družici bolji«, kajti Vergilij, ki mu še ni bilo dano spoznati pravega, razodetega Boga, ne more naprej v Raj. Že v prvem spevu je torej nakazana smer, pa tudi ljubeče snidenje z Beatrice, Dantejevo mladostno ljubeznijo, ki je pri dvajsetih letih umrla in ga zdaj čaka v Raju.

Prigode, ki sta jih Dante in Vergilij doživela in spoznala na imaginarnem potovanju skozi Pekel in večji del gore Vic, so očarljive in polne idejne in tudi stvarne simbolike. Posebej bi rad omenil šest-

19 Alighieri, *Božanska komedija*: Raj I, 4–6.

20 Ibid., Pekel I, 4. Raj I, 4–6. Raj XXX, 133–142.

21 Ibid., Pekel I, 67.

indvajseti in sedemindvajseti spev Vic, kjer se jima pridruži angel, Vergilij pa se pripravlja, da bo duhovnega popotnika Danteja zapustil, kajti naprej ne more, in ga bo predal Beatrice, ki jo z angelom že naznanjata. Dante opisuje, kako so se vzpenjali skozi »peči kamnite«, visoko pod vrh gore, ko je sonce počasi šlo za obzorje.²² Kot na mnogih mestih v celotnem delu bomo tudi tu lahko našli prijazne pesniške prisposode, ki nas nagovarjajo z osebnim razumevanjem in bogatimi asociacijami.

»Tako smo nočevali tam mi trije; / jaz kakor koza, ta dva kot čuvaja,
/ a z leve in desne nas pečina krije. / Le kos neba smo zrlji s tega kraja,
/ a zvezde, gledane iz te kotanje, / bile so večje, lepšega sijaja.«²³

Naslednji dan Vergil Danteju pove, da ga bo zdaj zapustil in pripomni, naj ga to ne skrbi, ker je dovolj zrel, da lahko sam stopi naprej, na višje potovanje, v Raj, prava ljubezen pa ga še čaka:

»Minljiv in večni ogenj sem pred tabo / razgrnil, sin; zdaj greš na
potovanje, / kjer moj pogled samo ni več za rabo. / Moj um te vodil
je do sèm in znanje, / zdaj smeš za vodjo si ugodje vzeti, / čas strmih,
zveženih stezá končan je!«²⁴

»Ne čakaj več na moj migljaj, svarilo; / zdaj v volji zdrav si, mož,
odrasel sponam / in če prezreš svoj práv, bi napak bilo: / čez té
vladarja volim te in kronam!«²⁵

To je spodbudna, primerna popotnica človeku, ki je vpeljan v skrivnost bivanja in duhovno zrelost. Dejansko nas preseneča ne le izjemno bogat nabor religioznega in teološkega znanja, Dante nastopa tudi kot prefinjeni psiholog, kar ni ušlo enemu od pionirjev sociologije kulture, ki je pisal o novih oblikah življenja v modernem mestu, o sociologiji denarja, o modi, sociologiji čutov, alpskih potovanjih in kulturi turizma. To je bil Georg Simmel, ki je napisal študijo o Dantejevi psihologiji.²⁶

Danteja čaka še obsežen del potovanja skozi rajске sfere, kjer se pred nami razgrne velik del krščanskega izročila Stare in Nove zaveze,

22 Ibid., Vice XXVII, 63–70.

23 Ibid., Vice XXVII, 84–90.

24 Ibid., Vice XXVII, 130–132.

25 Ibid., Vice XXVII, 139–142.

26 Georg Simmel, *Dantes Psychologie*, 1884. Navajam izdajo: Georg Simmel, *Psicologia di Dante*, Milano 2021: Mimesis.

pa bogata zgodovina svetnikov, teologov in drugih oseb, ki jih, tako nekoč kakor danes, tesno povezujemo s krščansko kulturo.²⁷ Na koncu, pred samim vrhom, Danteja pričaka sveti Bernard, redovni oče cistercijanov in velik mistik 12. stoletja, ki izreče hvalnico Devici Mariji, ki jo pesnik izpove s čudovitimi pesniškimi izrazi:

»Devica, mati, sinu hči prelepa / in kot nihče ponižna in visoka, /
obljuba davna božjega si sklepa.«

»Človeško je naravo tvoja roka povzdignila tako, da izvolila /
Beseda za svoj dom je nje otroka. / Ljubezen večno ti si zanosila,
/ ki v njeni tu gorkoti zopet živi / nebeška roža je tak svet rodila.«

»Tu gori tvoj obraz nam ljubeznivi / je sončna luč, a zemlje
umirajoče / studenec upanja si neusahljivi.«²⁸

Dejansko se nahajamo v prostoru spremenjenega stanja zavesti, opravili smo tisti *transitus*, prehod v mistično stanje, ki nas notranje spremeni, ker sami doživimo transfiguracijo, kot jo je Jezus doživel na gori Tabor, trije z njim prisotni učenci pa tega sijaja niso vzdržali in so padli na tla.²⁹ Slovenska beseda spremenitev (spremenjenje) to stanje dobro zajame.³⁰ Celoten triintrideseti spev Raja, ko se Dante z Beatrice postopno približa samemu sijaju Božje Trojice, pred večno Luč, »ki sama v sebi biva, / ki sama se spozna in se spoznana / v spoznanju ljubi, večno ljubezniva!«³¹, nas prestavi v zamaknjeno stanje. Ves zadnji del *Božanske komedije*, ki je dejansko duhovni vrhunec vsega potovanja, nabit s teološkimi in duhovno mističnimi pojmi, izpovedanimi v pesniški govorici, opisuje tisto preobrazbo, ki jo je Dante imenoval »transumanar«. O njej je v svojem eseju »Dantejev Raj«, pa še kje drugje, odlično pisal profesor, tudi sam pesnik in prevajalec Danteja, Andrej Capuder.³² Doživetih zapisov ni moč dovolj primerno povzeti. Naj navedem njegovo misel: »Prečlovečenje

27 Sodobni bralci smo tu v določenih težavah, ker nam svetniške in druge krščanske reference niso več samoumevno znane. V veliki meri so jih nadomestile moderne ikone popularne glasbe, filmov in medijska kultura.

28 Alighieri, *Božanska komedija*: Raj XXX, 1 – 12.

29 Sveto pismo, Lk 9, 28–36.

30 Gre seveda za teološko izjemno kompleksno problematiko, ki neposredno izpričuje mistično izkušnjo in povečanje. Glej izčrpno in tehtno študijo o tem: Jan Dominik Bogataj OFM, *Preobraženi. Zgodnjekrščanska teologija Kristusovega spremenjenja na gori*, Ljubljana 2020: Kud Logos.

31 Alighieri, *Božanska komedija*: Raj XXX, 123 – 126.

32 Andrej Capuder, *Romanski eseji*, Trst 1987: ZTT.

ali nadčlovečenje... Vse človeško, vsa naša danost odstopa in izgineva v tem velikem požaru, splet kategorij se umakne doživetju enovitosti in to je trenutek, ko se ljubezen, prisposodba in načelo človekovega življenja, uresniči v svoji mistični razsežnosti v svetovno ekstazo.«³³

Dejansko gre za spremenjenje, ki prinese človekovo deifikacijo.

Dante nas, v svojem florentinskem ljudskem izvirniku, enako pa tudi v posrečeni in gibko oblikovani slovenski pesniški obliki, spretno privede pred samega Boga in njegovo troedino Luč: tu smo, po dolgi, dolgi poti, naj je bilo to le doživeto branje, ali pa konkretna izkustvena pot bivanja. Dante je za to pesniško potovanje porabil 14.233 verzov. Toda zdaj tu, ko smo res »tam«, pred Njim, ki je večna Luč in Ljubezen, človeške besede odpovejo. Čeprav je ves naš svet v veliki meri svet znakov in besed, ko bi radi izpovedali enovitost lepote in celote vsega, nam besede in domišljija za to niso dovolj. Tik pred koncem, Dante, ki nas je s sladkim mehkim slogom tako darežljivo in prepričljivo vodil čez vse krajine duha, prizna: »A l'alta fantasia qui mancò possa.« V slovenščini: »Z vso domišljijo nisem videl čezenj.«³⁴ Da, ker sta božja skrivnost in večna lepota, onkraj človeškega sveta.

Ostaja nam poezija, ostaja nam umetnost, ostajata nam vera in ljubezen.

Danteja je vredno brati, ker imata njegova domišljija ter izbrana beseda vedno jasno izraženo smer k višjemu in presežnemu, kar daje človeku resnični smisel in veselje po spoznanju.

33 Capuder, *Romanski eseji*, 30.

34 Alighieri, *Božanska komedija*: Raj XXX, 142.

Viri in literatura

- Alighieri, Dante. *Božanska komedija*. Celje 2018. Mohorjeva družba.
- Alighieri, Dante. *Novo življenje*. Ljubljana. 1956. Cankarjeva založba.
- Alighieri, Dante. *Convivio*. Milano. 1993. BUR.
- Alighieri, Dante. *Monarhija*. Ljubljana. 2013. Slovenska Matica.
- Areopagit, Dionizij. *Izbrani spisi*. Ljubljana. 2008. Slovenska matica.
- Bogataj, Dominik Jan. *Preobraženi. Zgodnjekrščanska teologija Kristusovega spreminjenja na gori*. Ljubljana. 2020. Kud Logos.
- Bloom, H. *Zahodni kanon*. Ljubljana. 2003. Literatura. Labirinti.
- Capuder, A.ndrej *Romanski eseji*. Trst. 1987. Založništvo tržaškega tiska.
- Curtius, E. *Evropska literatura in latinski srednji vek*. Ljubljana. 2002. Literatura. Labirinti.
- Durand, G. *Les structures anthropologiques de l'imaginaire*. Paris. 1963. PUF.
- Edinger, F. E. *Jaz in arhetip. Individuacija in religijska funkcija psihe*. Ljubljana. 2004. Študentska založba. Claritas.
- Ivašič, M. Naj občudujejo Danteja, a hkrati naj ne kratijo pravic našemu narodu. Trst. 2021. Primorski dnevnik.
- Le Goff, Jacques. *Nastanek Vic*. Ljubljana. 2009. Studia humanitatis.
- Neumann, E. *Ustvarjalni človek*. Ljubljana. 2001. Študentska založba. Claritas.
- Perčič, Tone. *Dante pri Slovencih*. Ljubljana. 1996. Slovenska Matica.
- Santagata, M. *Dante. Il romanzo della sua vita*. Milano. 2012. Mondadori.
- Simmel, G. *Psicologia di Dante*. Milano. 2021. Mimesis.
- Škamperle, Igor. *Endimionove sanje. Oblike imaginacije in simbolne tvorbe*. Ljubljana. 2013. Literatura. Novi pristopi.
- Zolla, E. *Discesa all'Ade e resurrezione*. Milano. 2002. Adelphi.
- Xella, P. *Arheologija pekla*. Ljubljana. 2005. Studia humanitatis.